

Den lokale danmarkshistorie – en arkivsag?

Erik Helmer Pedersen

Fortid og Nutid september 2001, s. 207-226

I 1909 indgik den professionelle og den folkelige historikerverden en slags samarbejdsaftale, konkretiseret gennem oprettelsen af Dansk Historisk Fællesforening, nu Dansk Historisk Fællesråd (DHF). Ifølge sagens natur har de professionelle historikere haft en afgørende indflydelse på samarbejdet, om end de folkelige historikere har præsteret den største del af arbejdsindsatsen. I artiklen følges den historiske udviklingslinje i dette samarbejde, idet det søges dokumenteret, at det især har været arkivvæsenet, som stærkt inspireret af Johan Hvidtfeldt, har sat sit præg på udviklingen. Efter forfatterens opfattelse er tiden nu inde til at styrke det lokalhistoriske arbejde ved et tættere, fagligt inspireret samarbejde mellem de professionelle og folkelige historikere.

Erik Helmer Pedersen, f. 1932, dr.phil. I årene 1969-2001 ansat ved Institut for Historie ved Københavns Universitet, fra 1972 som lektor i landbrugshistorie mm. Han var 1976-83 formand for Landbohistorisk Selskab, 1984-98 formand for Historisk-Topografisk Selskab for Søllerød Kommune, og siden 1996 har han været formand for Dansk Lokalhistorisk Forening (DLF). Erik Helmer Pedersen har skrevet en lang række bøger og artikler om lokalhistorisk historiografi og om dansk landbrugs- og udvandringshistorie, bl.a. disputatsen *Landbrugsraadet som erhvervspolitisk toporgan 1919-33* (1979) og *Det grønnes – men gror det. Dansk landbohistorie og det reformerte landbrug*, *Fortid og Nutid* 1999, hefte 1 og 2.

To påstande: Lokalhistorien fylder for lidt i vore officielle danmarkshistorier! Lokalhistorien interesserer sig ikke nok for vor danmarkshistorie! Den første påstand luftes typisk i lokalhistoriske kredse, hvor man er utilfreds med at se den lokale historie komme på en sidsteplads i opremsningen af de karakteristiske træk ved den danmarks-historiske udvikling. Her over for kan man høre faghistorikere fremføre den modpåstand, at der ofte skrives lokal historie uden nærmere forbindelse med det danmarkshistoriske udviklings-skema. Ved nærmere eftertanke vil det nok vise sig, at man som oftest taler forbi hinanden. Danmarkshistorien handler om det, vi er fælles om som et folk, som en nation; lokalhistorien om det, der i lyset af den nationale udvikling udvikler sig i et snævrere, lokalbundet perspektiv.

Ikke desto mindre ville det være ønskeligt, om forfatterne til vore store danmarkshistorier rent principielt ville drøfte, om den store historie altid skal skrives ovenfra og nedefter, eller om ikke visse ting snarere burde ansues i det modsatrettede perspektiv. Til alle tider har de lokale samfund pejlet sig ind efter de signalgivere i ind- og udland, som i den givne situation forekom mest relevante, mest tillokkende. Når man taler om en dansk identitet, vil det i det lokale perspektiv ikke nødvendigvis optræde som en afbildning en miniature eller som et lille udsnit af det store billede, men snarere som et fast system af pejlemærker, historisk som nutidigt indplaceret, som gør det muligt at styre sikkert ind i fremtiden.

Når der i almindelighed skrives lokalhistorie, vil forfatteren som regel

holde sig til de forhold og begivenheder, som har særlig betydning for stedets historie og dermed udelade de ting, som ikke har sin naturlige plads i en sådan fremstilling. Hermed er tilkendegivet, at folk normalt ikke læser lokalhistorie for at blive klogere på den store historie. I stedet ser man for sit indre blik de kendte, nærmeste omgivelser blive befolket af fortidens mennesker, hver på sin plads, hver med sin skæbne.

Det må dog erindres, at en sikker tilegnelse af historisk information i realiteten forudsætter en forhåndsviden, som gør det muligt at tolke oplysningerne ind i en større sammenhæng. Lokalhistorien som særlig forskningsretning bygger derfor på to grundlæggende forhold: Der må eksistere et lokalt kildemateriale, som gør det muligt at skildre de stedlige forhold konkret og virkelighedsnært, og der må i fremstillingen ske en tilkobling til en eksisterende forhåndsviden af bredere karakter. Dokumentationen må søges i arkiverne, den nødvendige grundviden i den historiske litteratur.

Er man enig i disse grundsynspunkter, må arkivvæsen og historisk forskning hver for sig besinde sig på sin opgave og alligevel samarbejde omkring projektets rette gennemførelse.

I 1909 oprettedes Dansk Historisk Fællesforening for at skabe en tættere forbindelse mellem den faghistoriske og lokalhistoriske virksomhed. I løbet af få år fik man etableret et historisk tidsskrift *Fortid og Nutid*, som skulle bygge bro mellem fagfolk og fritidsforskere. Formålet med denne artikel er da at klarlægge, hvorledes det offentlige arkivvæsen og universitetsverdens historikere hver for sig forestillede sig den lokalhistoriske verden blive integreret i det historiske arbejde. Skulle tyngdepunktet for arbejdet ligge i arkivernes kildesamlinger eller i historieskrivningens teoretisk-metodiske abstraktioner?

Det vil desuden blive diskuteret, om lokalhistoriens professionalisering efter 1970 fik konsekvenser for overvejelser af denne karakter. Et dermed forbundet spørgsmål er, om de lokalhistoriske pionerer, og det vil i første række sige repræsentanter for den danske lærerstand, principielt opfattede lokalhistorien som et akademisk forskningsanliggende, eller om de nok så meget anskuede virksomheden i naturlig forlængelse af det folkeoplysende arbejde.

Dansk Historisk Fællesforening dannes i 1909

I foreningslandet Danmark fandt man hurtigt på at stifte en »fællesforening«, hvis man ønskede at dirigere en regional eller lokal udvikling ind i det, man fra centralt hold måtte opfatte som det rette spor. Nye forskersammenslutninger som Dansk Folkemindesamling (1904), Udvalg for Folkemaal (1909) og Udvalg for Stednavne (1910) havde i høj grad brug for lokale indsamlere og meddelere, og de nyoprettede landsarkiver i Viborg, Odense og København så gerne deres samlinger blive benyttet af både læg og lærd.

Da der samtidigt dannedes amtshistoriske samfund over hele landet, følte mange i og uden for fortidsforskernes centrale led, at der var behov for at få styret lokalhistorien ind i den rigtige retning. Hertil kunne anvendes forskellige styringsinstrumenter af såvel skolingsmæssig som organisatorisk karakter.

Et sådant instrument søgte man at skabe i 1909, da en kreds af historikere oprettede Dansk Historisk Fællesforening (DHF). Modellen herfor var den tyske Gesamtverein der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine, i hvis møder en af DHF's stiftere, rigsarkivar, dr.jur. A.V. Secher havde deltaget.¹ Fællesforeningens primære

Fig. 1. Oprettelsen af landsarkiverne i Viborg, Odense og København i 1890'erne fik stor betydning for den lokalhistoriske forskning overalt i landet, idet man på de nye arkiver snart kunne finde næsten alle de vigtige kilder til lokalhistorien. Her ses en gruppe lokalhistorikere i 1970'erne på rundvisning i Landsarkivet for Sjællands gamle magasin, der er opført af Martin Nyrop (Foto: Niels-Jørgen Hansen).

opgave var ifølge dens formålsparagraf at koordinere samarbejdet mellem historiske foreninger, taget i bred forstand, og historiske institutioner som arkiver, museer og biblioteker.²

Industri- og håndværkshistorikeren Camillus Nyrop påtog sig, omend nødtvunget, den opgave at være organisationens første formand.³ Efter kun to år på posten ønskede han sig imidlertid afløst, og i hans sted valgtes den ærværdigt formfuldendte Hans Olrik, professor og forstander for Statens Lærnehøjskole. Københavns Universitet, dengang landets eneste, stod uden for medlemskredsen, men blev senere repræsenteret i dens ledelse, da professor, dr.phil. Knud Fabricius, oprindelig indvalgt i styrelsen som repræsentant

for sin daværende arbejdsplads, Rigsarkivet, i 1920 efterfulgte Hans Olrik som formand, en post, han beholdt til 1941.

Mere eller mindre klart udtalt følte de professionelle arkivbrugere, at der gik en tydeligt markeret grænselinje mellem faghistorien, som oftest anskuet på rigshistorisk niveau, og den amatørprægede lokalhistorie. Markant kom dette til udtryk i en artikel i første nr. af DHF's tidsskrift *Fortid og Nutid* 1914, hvor en kender af litteraturen om den jyske lokaltopografi, S. Nygård, redegjorde instruktivt for de sidste 50 års udvikling inden for denne studieretning.⁴ Her blev »den egentlige historieskrivning«, der altid havde været de lærdes sag, sat op imod det, Ny-

gård opfattede som en af historiens mindre opgaver: »at behandle en enkelt persons, et enkelt forholds eller et enkelt steds historie«. Den slags kunne trygt overlades folk med »mere beskedne forudsætninger«.

I god tråd hermed fik det nye tidskrift udspecificeret en række historikerkategorier, som efter de lærdes bedste skøn svarede til en fornuftig arbejdsdeling mellem fagfolk og amatører. Desuden skulle der i abstrakt forstand meddeles karakterer. I en kritisk anmeldelse holdt man vedkommende til gode, at han ellers var anset som »en saare dygtig og paalidelig Lokalhistoriker«. I samme åndedrag taltes der om »Lokalforskning, Lokalforskere og om Lokalmuseer«, som udtryk for den stærkt stigende interesse for historien, som de nyetablerede historiske amtssamfund havde skabt siden oprettelsen af Historisk Samfund for Ribe Amt 1902.⁵

I samme åndedrag ville arkivar Knud Fabricius gerne give lokalforskningen et godt eksempel til efterfølgelse, idet han ved fællesforeningens årsmøde i Aalborg i juni 1914 holdt et foredrag om Svenskekrigenes konsekvenser for Himmerlands landbefolkning.⁶ Ved en senere lejlighed udkastede han den tanke, at man som i vore nabolande udsatte præmier for topografisk-historiske skrifter, »der kan tjene den lokale Forsker til Mønster«.⁷

På årsmødet 1918 vedtoges det at oprette tre sektioner, én for hver af de tre kerneområder i virksomheden: en arkivsektion, en tidsskriftssektion og en museumssektion. Da man ved næste årsmøde, 6. september 1919, gjorde status over arbejdet i de enkelte sektioner, nævntes det fra tidsskriftssektionens side, at man havde overvejet amtsårbøgernes emnevalg og i den anledning peget på behovet for fælles studier og opgaver, som bedst kunne løses ved et nærmere samarbejde mellem de historiske amtssamfund, »Fæl-

lesforeningens kælebørn«, som Knud Fabricius senere udtrykte det.⁸

Ved samme lejlighed afholdt man i København et studiekursus på en uges længde. Ideen hertil var udkastet af den kendte lokalhistoriker fra Kolding, Peter Eliassen. Heri deltog en række lokalforskere, først og fremmest fra amtssamfundene. Ved den lejlighed holdt professor Erik Arup kildekritiske øvelser, og rigsarkivar Kr. Erslev instruerede deltagerne i forkortelseslæsning, kombineret med grundtræk af den historiske metode.

Måske faldt disse udtryk for en snæver faghistorisk skoling nogle lokalforskere for brystet. I hvert fald betonedes Knud Fabricius ved årsmødet i juni 1922 i Haderslev, at DHF også havde til opgave »at vække Kærligheden til Hjembygden og Sansen for dens historiske Minder«.⁹ Nu havde dette årsmøde en udtalt nationalhistorisk karakter, henset til at det var det første af sin art i det nyligt genvundne Sønderjylland. Alligevel står det indtryk tilbage, at DHF's ledelse med Knud Fabricius i spidsen ivrigt stræbte efter at bibringe lokalforskningen det, man opfattede som en faghistorisk løftelse. *Fortid og Nutid* indeholdt gennem 1920'erne og langt op i 1930'erne en række oversigtsartikler, som udover at henlede opmærksomheden på centrale kildegrupper af almen historisk interesse også orienterede læserne om faghistorikernes brug af de samme kilder.¹⁰

Lige så karakteristisk er det, at DHF indtog en ambivalent holdning til en nyskabelse på det lokalhistoriske felt: de forskellige hjemstavnskurser, som blev afholdt fra og med 1923.¹¹ I begyndelsen bevilgede man 200 kr. til hvert enkelt kursus, men snart holdt denne praksis op. Måske var det forfatteren og hjemstavnsforskeren Thorkild Gravlunds dyrkelse, for ikke at sige tilbedelse af den overleverede bygdetradition, som inderst inde bød selv en kon-

Fig. 2. Carl Klitgaard (1868-1957) var postmester i Vrå, Brønderslev og Hjørring, men det er først og fremmest som lokalhistoriker han blev landskendt. Bl.a. var han formand for Historisk Samfund for Hjørring Amt og redaktør af Vendsyssel-selske Årbøger 1915-50. Desuden udgav han bl.a. bøgerne: *Blade af Vendsyssels Historie* (1899), *Hvetbo Herred* (1906-07), *Nibe Bys Historie* (1917), *Hjørring Bys Historie* (1924-25), *Skagen Bys Historie* (1928) og *Brønderslev Sogns og Brønderslev Købstads Historie* (1943) (Foto 1943: Scanpix Nordfoto).

servativt indstillet historiker som Knud Fabricius imod. At der ikke var langt fra hjemstavnsdyrkelse til bondepolitik med aggressivt sigte, så man senere i nazismens og L.S.-bevægelsens ideologisk-politiske udskejelser, en smitte, som Thorkild Gravlund ikke gik helt fri for. Retfærdigvis må det siges, at institutionen dansk hjemstavnskursus under ledelse af de to pionerer, lektor Regnar Knudsen og ingeniør C. Andreasen stedse betonedede bevægelsens karakter af at være folkepølsning i almindelig forstand.

Der var unægtelig knyttet mange over- og undertoner til datidens brug af begrebet hjemstavn. Lærdomshistorikeren og arkivforskeren Eiler Nystrøm, som blandt mange andre ting havde beskæftiget sig indgående med Københavns nordre omegnshistorie,¹² talte i et foredrag på det nordiske historikermøde i Göteborg varmt hjemstavnsforskningens sag.¹³ Det overord-

nede begreb var i så henseende *kulturhistorien*, betonedede han, idet han betragtede dette begreb, også betegnet som tilstandshistorien, som modstykket til den politiske historie eller *tidshistorien*, som efter hans skøn noget ufortjent havde tilkæmpet sig forrang inden for historieforskningen og -skrivningen. Kulturhistorien opfattede han her som »et fællesbegreb omfattende hele den side af historien, der beskæftiger sig med tilstanden i almindelighed, de fælles livsbetingelser, de fælles livsytringer, som giver det store rolige billede af folket og samfundslivet«. Tilstandshistoriens fornemste dyrkere på dansk grund var Troels-Lund og Johs. Steenstrup, de danske historikeres nestor. Sidstnævnte havde gennem sit store forfatterskab gjort sig kendt langt ud over faghistorikernes snævre kreds, idet han stedse søgte at anskue tingene i en større og bredere sammenhæng end de fleste fagfæller. Her

havde hjemstavnsforskningen sin berettigelse, idet den kunne forsyne en forsker som Steenstrup med de mange enkelttræk, der var nødvendige for at kunne tegne billedet af den overordnede udvikling, understregedes det. Det var dog ikke amtsårbøgerne, man i første række skulle gå til for at samle stof, præciseredes det; lokalhistoriens tunge ende ligger i de talrige monografier, ofte af betydeligt omfang, der år efter andet kommer for lyset. Hjemstavnsforskningen beskæftigede sig især med den landlige lokalhistorie, men købstædernes historie var også ved at blive opdaget. Eiler Nystrøm lagde i det hele taget ikke skjul på, at kulturhistorie i strengere forstand var fagfolkernes, ikke amatørhistorikernes sag.

På vej mod en radikalisering af lokalhistorien

1920'ernes dyrkelse af den romantiske bondefortid i Danmarks historie fik dog et nok så radikalt korrektiv gennem udgivelsen af Erik Arups *Danmarkshistorie*, hvis første bind kom i 1925. Ejendommeligt nok fremkom der ikke en egentlig anmeldelse af værket i *Fortid og Nutid*, men redaktøren, adjunkt R.L. Balslev, fik dog indflettet en notits herom i en lidt forbeholden anmeldelse af en anden nyudgivelse, *Det danske Folks Historie*.¹⁴ Det undrede da anmelderen lidt, at folkets nye danmarkshistorie skulle fremkomme netop samtidigt med Erik Arups store værk, der »ved sin Fremdragen af nye Synspunkter ensidigt, men netop derfor inciterende« satte en ny dagsorden for dansk historieskrivning.

Der skulle dog forløbe en rum tid, før en ny tids radikalisering af historieforskningen og -skrivningen kom til at sætte et afgørende præg på lokalhistorien. Ved flere lejligheder måtte le-

delsen af DHF tage til efterretning, at hjemstavnsens mange historieskrivere utvetydigt sagde fra, hvis signalerne ovenfra lød anderledes, end de plejede. Det måtte man sande i slutningen af 1920'erne, da de mange nye provinsmuseer i et slags oprør mod Nationalmuseets hidtil så dominerende rolle i museumsverdenen brød ud af DHF for at danne sin egen organisation Dansk Kulturhistorisk Museumsforening. Inden da havde ledelsen af DHF dog haft åndsnærværelse nok til at få omdannet fællesforeningens love, så de tillod medlemmerne at indgå særlige forbund eller ordne sig i sektioner med særlige vedtægter, bestyrelser mv.¹⁵ Desuden stod DHF som organisation temmelig famlende over for de problemer, som redaktionen af amtssamfundenes årbøger rejste, og som med mellemrum fandt vej til *Fortid og Nutids* spalter. Et af de store navne inden for datidens jyske lokalhistorie, postmester Carl Klitgaard, protesterede således skarpt imod, at en ny redaktør af *Historisk Aarvog for Skive og Omegn*, filologen, dr.phil. Gudmund Schütte, straks ved sin tiltræden havde proklameret, at nu kunne fremtidige bidragydere til årbogen ikke længere »skrive i Øst og i Vest efter privat Godtykke«. I stedet skulle det fælles sigte være kulturgeografi.¹⁶ Efter Klitgaards og mange andres opfattelse skulle en god årbog have noget for enhver smag, hvis den skulle blive læst af en bredere kreds.

For Klitgaards folkelige linje talte også den omstændighed, at enkelte kommunalbestyrelser nu begyndte at støtte det lokalhistoriske arbejde langt mere direkte end tidligere. Vejle by bekostede således udgivelsen af et værk, der skildrede købstadens historie gennem 600 år.¹⁷ I sin årlige oversigt 1930 over topografisk litteratur anholdt den senere direktør for Tøjhusmuseet, kaptajn Otto Smith en sognehistorie fra Mors for en vis tendens til »at svigte

den topografiske (stedbeskrivende) idé«. Her søgte man forgæves efter oplysninger om så væsentlige ting som sognets kroer, møller, vandløb, broer, skove, bakker og moser, forsvundne som stadigt eksisterende.¹⁸

Omvendt luftede genealogen, dr.phil. Louis Bobé på et foredrag ved DHF's årsmøde i Aarhus 10. juni 1932 uimodsagt det synspunkt, at dansk hjemstavnsforskning var ført på det rette spor ikke mindst som følge af DHF's virksomhed. Det samme kunne man desværre ikke sige om slægts- og personforskningen, konstaterede han en anelse sarkastisk.¹⁹

Som Bobé, og med ham mange andre professionelle forskere, så det, måtte lokale forskere som andre gå til det primære arkivmateriale, hvis de ville arbejde fagligt forsvarligt. Samme opfattelse havde *Fortid og Nutids* nye redaktør, mag.art. J.O. Bro Jørgensen. I hans korte redaktørperiode 1932-34 bragte tidsskriftet en række oversigtsartikler om aktuelle arkivproblemer. Den radikale politiker, historikeren P. Munch havde i 1927 taget initiativet til at få oprettet en ny forskningsinstitution, Instituttet for Historie og Samfundskonometri. En af instituttets første opgaver var at få klarlagt forholdet mellem danske arbejdsgivere og arbejdere før 1900, men man måtte da konstatere, at det offentlige arkivvæsen ikke havde fået indsamlet ret mange arkivalier fra private erhvervsvirksomheder. Derfor fremsatte en af instituttets medarbejdere, historikeren Georg Nørregaard en kraftig opfordring til danske lokalhistorikere om at få reddet den slags arkivmateriale, mens tid var.²⁰

Bro Jørgensens efterfølger som redaktør af *Fortid og Nutid*, Roar Skovmand, nybagt cand.mag. i historie og dansk, ville for så vidt også gå arkivvejen, når det drejede sig om at få løst de opgaver for historieforskningen og -skrivningen, P. Munch, tidligere hav-

de udstukket. De mange årsberetninger, som hidtil havde tynget tidsskriftet, måtte nu give plads for regelrette, historiske afhandlinger, ikke mindst om oldtidshistoriske emner, dengang Roar Skovmands store interesse.

Desuden blev der skaffet plads til langt flere anmeldelser, og her rykkede et helt nyt kuld af unge, fremadstormende socialhistorikere ind på arenaen: Troels Fink,²¹ Fridlev Skrubbeltrang²² og Johan Hvidtfeldt.²³ I hvert enkelt tilfælde blev de anmeldte værker set nøje efter i sømmene, og fejl og mangler blev behørigt påtalt.

Når hjemstavnsbogen for Vejle Amt i sit bind 2 eksempelvis gengav en række sogne- og købstadshistorier i kort begreb, karakteriserede Johan Hvidtfeldt, nyudnævnt arkivar II ved Landsarkivet i Aabenraa, en sådan procedure som helt forfejlet, da de fleste af de eksisterende sogne- og købstadshistorier ret beset var værdiløse, faghistorisk betragtet. Første del af hjemstavnsbogen kunne til nød gå an, da det meste var skrevet af en rutineret lokalhistoriker, førstelærer Rasmus Mortensen, men ikke desto mindre savnede anmelderen en grundlæggende redegørelse på det landbohistoriske felt. Og litterære udgydelser som »*fraser og tom lyrik*« hørte overhovedet ikke hjemme i en historisk fremstilling.

Man må lade samtiden, at den var hurtig til at læse skriften på væggen. I sin oversigt over topografisk litteratur af årgang 1937 fremhævede Otto Smith især to lokalstudier af Johan Hvidtfeldt om den socialhistoriske og økonomisk-historiske udvikling i det 18. århundrede, publiceret i to amtsår-bøger.²⁴ I den tilsvarende oversigt over almuekulturen roste August F. Schmidt flere amtsår-bøger for at have bragt jævne folks erindringer, såsom husmænds og teglværksarbejderes. »*Det er et værdifuldt Stykke lokal Industrihistorie i Forbindelse med socialhisto-*

riske Oplysninger«, hed det om et bidrag om husmænd og teglværksfolk.²⁵ Knud Fabricius ville dog ikke uden videre knæsette en sådan opsplitning af rigshistorien, omend det måtte indrømmes, at der nu var langt mere kilde materiale til rådighed, og at man ved siden af den politiske historie havde kulturhistorien som arbejdsområde. Dog ville han erindre om, at Kr. Erslev og hans generation også opererede med kulturstrømninger som milepæle i udviklingen.²⁶

Lokalhistoriens nationale genfødsel

Straks i verdenskrigens og Besættelsens første år signaliserede *Fortid og Nutid* en skærpet profil i metodisk henseende indenfor studiet af dansk lokalhistorie. Gunnar Olsen lagde for med en artikel om »Klima og Historie«, hvor naturhistoriske vidnesbyrd om væsentlige klimaændringer blev introduceret som skel mellem forskellige perioder i historiens udvikling.²⁷ Desuden fremlagde han resultaterne af nogle studier i det 17. århundredes »præstemantel«.²⁸ Botanikeren Knud Jessen ville bruge pollental i aflejringer af tørv, gytje, ler mv. i moser og tilgroede søer til at opstille en relativ kronologi for den forhistoriske udvikling.²⁹

Johan Hvidtfeldt kom ligeledes med et par markante udspil af særlig interesse for dyrkere af vor landbohistorie. Han forsøgte for det første at danne sig et overblik over de vigtigste bidrag til dansk landbohistorie i anledning af 150-året for Stavnsbåndsfriførelsen,³⁰ og for det andet anmeldte han flere værker inden for samme kategori. Han fandt her, at Svend Aakjærs undersøgelse af gårdene i Fly,³¹ sammenholdt med oplysningerne i det anmeldte værk³² og i Henrik Larsens og Søren Alkærsigs undersøgelser over Askov,³³

burde være obligatorisk læsning for alle sognehistorikere.³⁴ En samling vider og vedtægter fandt derimod ikke nåde for anmelderens hvasse pen.³⁵

Den lokalhistoriske fremtid stod i Hvidtfeldts tegn, det var sikkert og vist. Hans markante udmeldinger kom derved til at overskygge et indlæg, som tegnede en lidt anden profil. En anden ung historiker med særlig interesse for folkekulturen, inspektør Axel Steensberg, Nationalmuseet, anmeldte indgående de første to bind af en norsk kulturhistorie og fandt, at der her var givet et højst interessant og tankevækkende bud på »en *Folkets Historie i Ordets sande Betydning*«. ³⁶ Her trådte dagliglivet ud af anonymitetens skygge i al sin brogede mangfoldighed. Bønder og husmænd, fabrikanter og arbejdere, raske, syge og gamle fik hver især tilgænet et blad i det norske samfunds historie. Det stumme, materielle kilde materiale blev af de respektive forfattere aflokket et væld af udsagn, som de skriftlige kilder helt fortiede.

Til den nationalhistoriske genfødsel må også henregnes et markant initiativ, en kreds af unge, modstandssindede historikere med Hvidtfeldt i spidsen, Historikergruppen, havde taget for at få udgivet nogle billige småbøger sig under den fælles overskrift *Vi og vor Fortid*. Axel Steensberg lagde for med bogen *Den danske Landsby. Fra Storfamilie til Andelssamfund* og Kjeld Winding fremlagde samtidigt oversigtsværket *Danmark for hundrede Aar siden – og nu*, begge udgivet i 1940. Lokalhistorikeren Søren Alkærsig roste begge udgivelser, omend med visse forbehold.³⁷

Det nordiske perspektiv fik yderligere aktualitet i Besættelsestiden. Den meget produktive Gunnar Olsen påtog sig her at sætte den danske historieskrivning på området ind i et bredere perspektiv.³⁸ Som han så det, havde de danske faghistorikere også på dette punkt i nogen grad svigtet lo-

kalhistorien. Heldigvis havde amatørhistorikerne i nogen grad rådet bod herpå; som gode eksempler kunne nævnes P. Eliassens Koldinghistorie³⁹ og C. Klitgaards byhistorier om Skagen og Hjørring.⁴⁰

På det seneste var udkommet en lang række købstadshistorier, der gennemæssigt spændte fra den traditionelle håndbogstype som f. eks. værket om Holstebro⁴¹ til den moderne, stærkt temaopdelte *Viborg Købstads Historie*.⁴² Johan Hvidtfeldt skildrede i Viborg-bogen bystyrets udvikling og de rent økonomiske forhold. Den kontante interesse, der her var viet de jordnære forhold i byens dagligliv, var dog sine steder søgt oplivet ved at indflette detaljer om sæder og skikke i datidens Viborg. Efter Gunnar Olsens opfattelse var den bedste model for moderne købstadshistorie dog nok det store samleværk om Aarhus gennem tiderne.⁴³ Et udvalg havde her grundigt forberedt udgivelsen og på denne baggrund bedt en række eksperter om at skrive om deres speciale.

Scenen var nu sat til, at Johan Hvidtfeldt kunne fremlægge sit syn på det fremtidige samarbejdsforhold mellem »Rigshistorikere og Lokalhistorikere«. Det skete i et foredrag ved DHF's årsmøde den 30. august 1942.⁴⁴ Her gjorde han gældende, at begge grupper i grunden trak på samme hammel, nemlig den »at udvide kendskabet til vort lands fortid«. Men hvor rigshistorikerne måtte bestræbe sig på bredt at skildre de fælles træk heri, måtte lokalhistorikerne grave dybere i specielle forhold, der var typiske for vedkommende lokalitet.

Og der var nok at tage fat på, konstateredes det. Især beklagede Hvidtfeldt den ringe interesse, man hidtil havde vist de rent økonomiske forhold. Som Troels Fink havde vist det i sin disputats om udskiftningen i Sønderjylland,⁴⁵ lå der i lokale og regionale arkiver gemt en mangfoldighed af pri-

mært kildemateriale, der gjorde det muligt at rekonstruere det historiske landsbymiljø fra gård til gård, fra hus til hus. Ethvert træk af den historiske dagligdag kunne dokumenteres ud fra de skrevne kilder. Og der udfordredes en mængde lokalstudier af denne art for at kunne skrive tingene sammen med fornuft. Norske lokalhistorikere som Lorens Berg og Edvard Bull havde i et par instruktive arbejdsvejledninger givet de norske bygdehistorikere et fornemt redskab i hænde, konstateredes det.

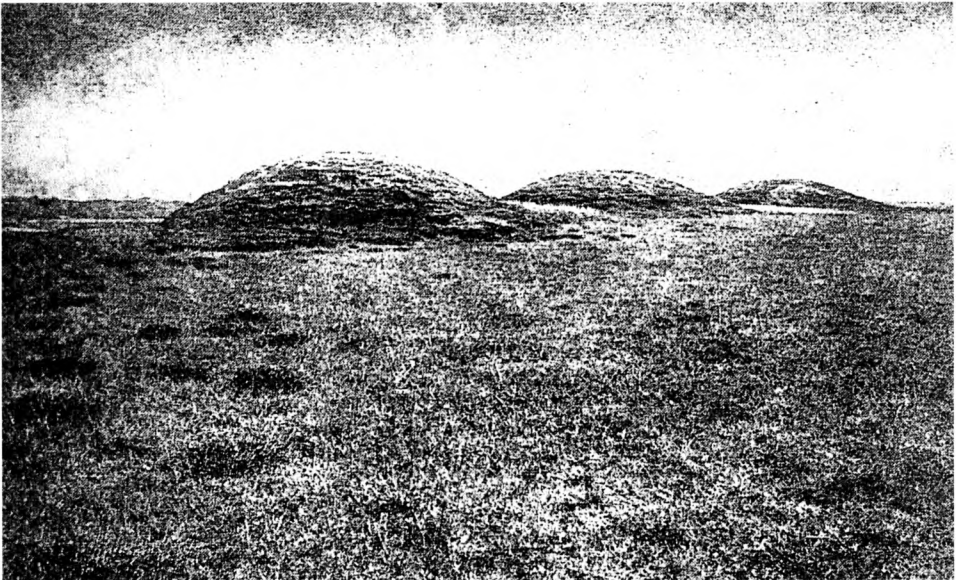
Fra dansk side kunne man nok pege på den af Regnar Knudsen udgivne *Haandbog i Hjemstavnsforskning* (1939), men ærligt talt, den var for ringe, hævdede Hvidtfeldt. Flere afsnit heri ramte helt ved siden af, og redaktørens indledning var »fuldstændig ligegyldig og intetsigende«. Nej, vi måtte i stedet have udarbejdet et historisk sagleksikon, en håndbog for lokalhistorien. Hverken mere eller mindre. Det må her erindres, at Axel Steensberg kort forinden i en ret grundig anmeldelse havde udtalt sig ganske positivt om Regnar Knudsens håndbog i hjemstavnsforskning.⁴⁶ Bogen karakteriseredes som et godt stykke værktøj, enhver hjemstavnsforsker måtte have stående hjemme på sin reol. Flere afsnit måtte betegnes som mønstergyldigt udførte. Med et afsluttende afsnit om hjemstavnskultur og hjemstavnsforskning samlede bogen efter Steensbergs opfattelse i én sum hjemstavnsbevægelsens vigtigste argument: »At det hjemlige og fra Barndommen virkelighedsnært oplevede er den bedste Vej til Forstaaelse af fjærnere liggende Emner«.

Dansk lokalhistorie får ny ledelse

På DHF's årsmøde den 20-22. juni 1941 meddelte formanden, professor Knud Fabricius, at han ville trække sig til-

HAANDBOG
I
HJEMSTAVNSFORSKNING OG
HJEMSTAVNSKULTUR

VED
REGNAR KNUDSEN

LANDSFORENINGEN FOR HJEMSTAVNSKULTUR

EJNAR MUNKSGAARD
KØBENHAVN 1939

Fig. 3. Regner Knudsen: Haandbog i Hjemstavnsforskning og Hjemstavnskultur. (1939), titelblad.

bage fra formandsposten.⁴⁷ Denne beslutning var »uigenkaldelig«, som han udtrykte det. Med akklamation blev han derefter valgt til æresmedlem af DHF. Som hans efterfølger valgtes Nationalmuseets forholdsvis nyudnævnte direktør, kulturhistorikeren Poul Nørlund. Der førtes ved dette årsmøde en principiel debat om redaktionen af amtsårbøgerne, idet det gjordes gældende, at det ofte var vanskeligt at finde frem til de helt rigtige forfattere. I den anledning bemærkede Johan Hvidtfeldt, at der var behov for et nærmere samarbejde mellem lokalhistorien og den almindelige historie. »Der er Brug for at præcisere Opgaver, som det er af Betydning at faa løst«, hedder det i referatet fra årsmødet. Efter Hvidtfeldts opfattelse burde der optages en vejledende artikel herom i *Fortid og Nutid*. I den anledning præciserede Knud Fabricius, at alt måtte stå i frivillighedens tegn.

Af større emner drøftedes bl.a. registrering af udskiftningskort og en evt. medvirken til udgivelse af et kommercielt værk om danske slægtsgårde. De fleste vendte sig imod en opgave som sidstnævnte, og Hvidtfeldt påpegede i den anledning, at der klæbede en vis politisk tendens – propagandaen fra den nazistisk inspirerede L.S.-bevægelse! – til begrebet slægtsgårde, og alene af den grund burde man undlade at medvirke. Slægtsgårdsprojektet blev derefter stedt til hvile uden militær honnør.

Ved det efterfølgende årsmøde i 1942 opgjordes organisationens medlemstal til 135, det hidtil højeste, og det noteredes med tilfredshed, at samtlige historiske amtssamfund nu var medlemmer, idet Randers Amt omsider havde meldt sig ind. Ved mødet gav man tilslutning til de tanker om fremtiden, Johan Hvidtfeldt havde udkastet i det ovenfor refererede foredrag. Dog bemærkedes det, at årbøgerne ikke som af Hvidtfeldt antydet savnede kvalifi-

ceret stof. Det forholdt sig lige omvendt.⁴⁸

Men arkivmanden Johan Hvidtfeldt var ikke ene om at foredrage om lokalhistoriens fremtidige mål og tilhørsforhold. Kort tid efter årsmødet i DHF indledte professor Albert Olsen i Historisk Samfund en debat om en intensivering af det lokalhistoriske arbejde.⁴⁹ I 1930'ernes begyndelse havde han publiceret flere banebrydende afhandlinger om de danske byers økonomiske udvikling i det 18. århundrede⁵⁰, hvortil kom konkurrenceafhandlingen *Danmark-Norge i det 18. Aarhundrede* (1936), som var med til at sikre ham Aage Friis' professorat.

I den form, Albert Olsens indlæg fik i *Fortid og Nutid*, hævdede han – noget tilspidset må det siges – at der nok var tilkommet en del moderne købstadshistorier, men det sørgelige var bare, at »adskillige af Forfatterne overhovedet ikke magter det Hverv, de har taget paa sig«. Det satte rigshistorikerne i en slem forlegenhed, når de ville inddrage byernes udvikling i deres undersøgelser. Hvad der evt. kunne gælde Nakskovs historie, havde ikke uden videre gyldighed for Aalborg. Eksempelvis havde man aldrig til bunds undersøgt grundlaget for bypatriciatets magt, dvs. handelen i det 16-18. århundrede, og det samme gjaldt emner som kapitalforhold, jordpolitik osv. Et værdifuldt kildemateriale som skiftedokumenter kunne ikke alene belyse disse ting, men også kaste lys over kulturelle forhold. Desuden var det danske landbrugs og den danske bondestands historie langt fra undersøgt til bunds. Der måtte derfor foretages systematisk anlagte godsundersøgelser, der kunne give et repræsentativt billede af udviklingen som helhed, doceredes det.

I den omtalte diskussion i Historisk Samfund havde Olsen desuden slået til lyd for, at man fik gjort landets gymnasielærere i historie mere interesse-

Fig. 4. På DHF's årsmøder var som regel indlagt ekskursioner til interessante historiske steder i omegnen, og i 1961, hvor årsmødet fandt sted i Randers, gik turen til vikingeborgen Fyrkat, hvor DHF's kasserer Albert Fabritius var guide (Foto venligst udlånt af Knud Prange, der har taget billedet).

rede i det lokalhistoriske arbejde. Det stort anlagte fremstød skulle koordineres af en organisatorisk nyskabelse, Instituttet for lokalhistorisk Forskning, som gennem sin virksomhed skulle fremme dansk lokalhistorisk forskning rent videnskabeligt for derved at underbygge og uddybe studiet af righistorien. Instituttet ville i samarbejde med DHF »virke som raadgivende og vejledende Organ for danske Lokalhistorikere«.

Instituttet blev stiftet den 12. maj 1943, og som stiftere deltog ud over Albert Olsen en række fremtrædende historikere som eksempelvis Svend Aakjær, Aksel E. Christensen, Hans H. Fussing, Johan Hvidtfeldt, Hugo Matthiessen, Roar Skovmand, Fridlev

Skrubbeltrang og Axel Steensberg. Initiativets kranke skæbne: den at hensesynke i glemselens dybe brønd, er aldrig blevet helt klarlagt,⁵¹ men står givet i forbindelse med Albert Olsens flugt til det neutrale Sverige 1943, hvor han i to år var ansat ved Göteborgs Universitet. Den opgave at tilvejebringe et nyt grundlag for studiet af den danske lokalhistorie blev i stedet søgt løst af Johan Hvidtfeldt, fra 1944 med ansættelse ved Rigsarkivet, men allerede det følgende år ansat som konstitueret landsarkivar ved landsarkivet i Viborg (udnævnt 1948).

I 1946 blev Hvidtfeldt medlem af DHF's styrelse, hvor han afløste Roar Skovmand på posten som sekretær. Desuden blev han medredaktør, i realiteten eneredaktør af *Fortid og Nutid*. Allerede inden da havde han (1944) fået DHF's officielle tilslutning til at søge udgivet en håndbog for danske lokalhistorikere, men som han selv skriver i indledningen til værket, udgivet stykkevis 1952-56, gik der for lang tid med at få planerne realiseret.⁵² På det tidspunkt havde han i flere år været DHF's formand (i tiden 1950-66).

Forud for håndbogens tilsynekomst var der i *Fortid og Nutid* foregået mangt et ordskifte om lokalhistoriens rette kurs ind i fremtiden. Førstelærer Espern Jespersen fra Historisk Samfund for Ringkøbing Amt gik således i rette med Gunnar Olsen, som ved flere lejligheder havde kritiseret de nyere købstadshistorier for at opfatte den pågældende by som selve verdens centrum.⁵³ Der var efter Jespersens opfattelse noget mere at hente i den kritiserede holstebrohistorie af J. Aldal, end Gunnar Olsen havde været opmærksom på. Holstebro lå som bekendt langt fra brændpunkterne i den store danmarkshistorie, men i det mindre format kunne byens historie alligevel fremvise et typisk danmarksbillede. Hvis man ville gøre sig den ulejlighed at se de 40 bind af Hardsyssels årbø-

ger igennem, som indtil da havde set dagens lys, ville man finde mange koblinger til livet i den store verden.

En anden, yderst kapabel lokalhistoriker, førstelærer H.K. Kristensen, var af samme opfattelse som Jespersen. Han var blevet lidt stødt over, at man på årsmødet på Kronborg havde karakteriseret indholdet af de fleste amtsårboøger som husflidsarbejde, hverken mere eller mindre.⁵⁴ Man måtte nu engang søge at møblere det lokale, historiske landskab og ikke fare vild i det danmarkshistoriske. En god sognehistorie måtte indeholde en række konkrete oplysninger om stedets udvikling gennem tiderne inkl. en ejendomsversigt, der kunne danne rygrad for en skildring af sognets landbrugs-historie, understregede han.

Hvidtfeldts håndbog

Besættelsestiden havde i nogen grad mildnet Johan Hvidtfeldts syn på den folkelige historieskrivning. I tilgift påtog han sig efter 1945 så mange hverv, at han nu snarere opfattede sin vigtigste opgave som den at bygge bro mellem forskellige opfattelser end at grave grøfter. Desuden havde han såvel i Sønderjyllandsperioden 1935-44 som i tiden i Viborg 1945-63 fået et dybt indblik i amtssamfundenes eksistensproblemer. En af hans første opgaver som medlem af DHF's styrelse blev da også at få kulegravet amtssamfundenes organisatoriske og økonomiske forhold, og resultatet var ikke opmuntrende.⁵⁵

Timeglasset var ved at rinde ud for mangt og meget i det gamle, danske samfund. En dybtgående mekanisering og rationalisering i sammenhæng med en flugt fra land til by tog stolperne væk under det gamle landsbysamfund, og dermed var tiden i høj grad inde til at få bevaret dets historiske minder, materielt som litterært. Med landbohistorikeren, arkivar C. Rise

Hansen som den drivende kraft fik en kreds af landbohistorikere og kulturforskere i 1952 skabt et landbohistorisk forum, Udvalget for udgivelse af kilder til landbefolkningens Historie, senere med navneforandring til Landbohistorisk Selskab med Hvidtfeldt som formand og Rise Hansen som næstformand.

En anden af Hvidtfeldts mange planer blev realiseret, da *Fortid og Nutid* fra og med 18. bind 1949-52 udkom i et større format. Hvidtfeldt havde selv redigeret de første godt 100 sider, medens de sidste ca. 400 sider var overladt til kulturhistorikeren Jørgen Paulsen, inspektør ved Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg (direktør 1953). Meget karakteristisk indeholdt det første nr. af bind 18 en artikel om de aktuelle problemer, der knyttede sig til begrebet hjemstavnsforskning. Forfatteren var ingen ringere end den kendte århusianske historiker, professor C.O. Bøggild-Andersen.⁵⁶

Efter hans opfattelse lå der meget rigtigt i begrebet hjemstavnsforskning, selv om Hvidtfeldt nogle gange havde udtalt sig kritisk herom. Man måtte ifølge Bøggild-Andersen have det hele med, om man skulle beskrive en egns historie og dens folkeminder. Nok skulle rigshistorien stå i centrum, men den fik først rigtig fylde, når den blev forbundet med det liv, der til enhver tid blev levet af den danske befolkning på alle niveauer og områder. Og han var ret uenig med Hvidtfeldt, når denne i sit bekendte 1942-foredrag havde udtalt, at megen lokalhistorisk interesse var udtryk for en slags samlermani.

Snarere fandtes der i mange mennesker en medfødt drift efter at sysle med det fortidige, og denne trang skulle en god amtsårbog imødekomme uden videre. Det fortidige miljø skulle fremstilles i al dets fylde, og folk skulle ikke spises af med tørre tal og kends-

Fig. 5. SLA's 25-års jubilæum den 22. oktober 1974 blev holdt på Landsarkivet for Sjælland. På billedet ses f.v. rigsarkivar Johan Hvidtfeldt, landsarkivarerne Jens Holmgaard og Anne Riising, overarkivar Vagn Dybdahl, NN samt apoteker Hans Brandt og hustruen Guntha Brandt. Hans Brandt var medstifter af Fåborg Byhistoriske Arkiv i 1937 (Foto: Niels-Jørgen Hansen).

gerninger. Gode tidsbilleder og interessante erindringer var sagen, når de vel at mærke var velskrevne – og hårdt redigerede! Han var i så henseende enig med nordmanden Edvard Bull, når denne i sin *Innledning til bygdehistorisk studium* (1926) af den lokalhistoriske forfatter forlangte et vist mål af kendskab til den almindelige historie for at man kunne fjerne velkendt stof fra artiklen.

Hvidtfeldt stod nu godt rustet til at skrive sin omfattende indledning til sin *Håndbog for lokalhistorikere*. Han delte den i 4 store hovedafsnit: I. Historie og lokalhistorie, II. Indsamlingen af materialet, III. Bearbejdelse og fremstilling og IV. Trykning og offentliggørelse. Paradoksalt nok henvendte Hvidtfeldt sig i første række til den vordende sognehistoriker, men så el-

lers helst, at flere sogne gik sammen om at få udarbejdet en større egnehistorie. Som erfaren arkivpædagog skildrede Hvidtfeldt processen i alle dens afskygninger lige fra det øjeblik, da tanken om en sognehistorie fødtes, til bogen forelå.

Med mindre vedkommende sognehistoriker tidligere havde arbejdet med et historisk materiale, ville han nok blive overvældet ved synet af de mange søgemuligheder, der ifølge Hvidtfeldt åbnede sig på arkiver, museer og biblioteker. Havde han imidlertid konsulteret de mange samlinger, stod den vanskelighed tilbage at få de mange enkeltoplysninger samlet til en kildekritisk sigtet og velargumenteret helhed, som almindelige mennesker kunne og ville læse med udbytte. Efter Hvidtfeldts opfattelse skulle fremstil-

lingen ikke bygges strengt kronologisk op, men i stedet have landbrugets udviklingsskema som bærende struktur. Til de centrale momenter i denne udvikling kunne da med fordel tilknyttes de sociale og kulturelle momenter, der på det givne tidspunkt havde størst aktualitet.

Den overordnede opgave, den gode lokalhistoriker ifølge Hvidtfeldt skulle løse, var først og fremmest den at bistå den historiske videnskabsmand med at rejse den store danmarkshistoriske bygning. Desuden skulle de lokalhistoriske resultater helst kunne anvendes i skoleundervisningen. Endelig skulle sognehistorien gerne kunne gøre sine læsere kloge på menneskelivets vilkår til alle tider og gøre dem fortrolige med dansk kultur i dens forskellige former.

Det er bemærkelsesværdigt, at Hvidtfeldt stiller større faglige krav til byhistorikeren end til sognehistorikeren. Da byen er langt snævrere forbundet med den store verden end sognet ved verdens ende, må byhistorikeren ikke alene arbejde langt mere fagligt specialiseret end sin kollega førstelæreren, men også sammenligne historien om sin by med andre byers udvikling.⁵⁷

Ikke uventet tildeles afsnittet om indsamling af materiale næsten 50 sider i Hvidtfeldts indledning mod de beskedne 33 sider, der ofres på den principielle diskussion om historie over for lokalhistorie. Afsnit III om bearbejdelse og fremstilling tildeles godt 20 sider, mens trykning og offentliggørelse får 16 sider. Til slut kommer leksikonafsnittet, uden sammenligning bogens værdifuldeste afsnit.

Arven efter Johan Hvidtfeldt

Som tidligere noteret virkede Hvidtfeldt som DHF's formand i tiden 1950-66, hvorefter han afløstes af daværende museumsinspektør ved National-

museet Olaf Olsen, Albert Olsens søn. Året efter gik de lokalhistoriske foreninger ud af DHF, og dannede deres egen landsforening Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreninger (SLF), nu Dansk lokalhistorisk Forening (DLF) og fulgte dermed det eksempel, lokalarkiverne havde givet i 1949 ved at oprette Sammenslutningen af Lokalarkiver, SLA.

Hvidtfeldt var i 1950'erne og 1960'erne ubestridt den ledende kraft i arkiververdenen, og hans status kronedes i 1963 med udnævnelsen til rigsarkivar. Desuden var han engageret i så mange publicerings- og formidlingsaktiviteter, at det er fuldstændig ubegribeligt, hvordan han kunne få tid til det alt sammen. Man fornemmer også hans engagement i redaktionen af *Fortid og Nutid*, idet emnevalget i tidsskriftet i hans periode i høj grad afspejler hans vidtfavnende interesser. Det gælder således kontakten til Sydslesvig og til de skånske landsdele, og det gælder interessen for modstandsbevægelsens arkiver. Desuden udvidede DHF sin virksomhed på publiceringsområdet og optrådte efterhånden som eget forlag.

Med Hvidtfeldt på formandssædet var der ikke større baggrund for at åbne principielle debatter om lokalhistoriens fremtid. Han fyldte stolen godt ud både i konkret og overført betydning og symboliserede i sin person den tætte alliance mellem arkivernes verden og den folkelige historievirksomhed, han om nogen havde æren for at have sammensvejet.

Efter hans opfattelse begyndte og endte historien om den danske lokalhistorie ved arkivet. Derinde lå materialet, og derinde fandtes de fagfolk, som kunne bistå de professionelle og folkelige historikere i deres arbejde på at skrive danmarkshistorien indefra og udefter. Denne alliance gav naturligvis arkiververdenen en folkelig og politisk opbakning, som i givet fald kun-

Fig. 6. Den 21. april 1971 indviedes Lokalhistorisk Afdeling på Landsarkivet for Sjælland. På billedet ses nogle af de centrale personer bag afdelingens oprettelse. F.v. Albert Olsens enke, Agnete Olsen, rek-

ne vise sig at være særdeles værdifuld. Omvendt skulle alliancen kunne give en vis sikkerhed for, at den arkivbase-rede historieskrivning inden for lokalhistorien fik et sikkert, empirisk grundlag for sin virksomhed.

Der kan imidlertid ikke herske tvivl om, at der efter Hvidtfeldts opfattelse savnedes en slags overbygning til det lokalhistoriske skolingsarbejde, et lokalhistorisk institut efter Albert Olsens model. Denne konklusion nåede også en kendt lokalhistoriker fra Randers, overlærer Ole Warthoe-Hansen, frem til, da han efter Hvidtfeldts afgang som DHF's formand blev bedt om

at give sit bud på en lokalhistorisk status.⁵⁸ Essensen heraf var helt klart, at der savnedes et lokalhistorisk institut.

Den tvedelte lokalhistorie

Fik den arkivbase-rede, lokalhistoriske verden med Johan Hvidtfeldt da sine ønsker om et særligt institut opfyldt? I en vis forstand kan spørgsmålet besvares bekræftende. Den 21. april 1971 indviedes en lokalhistorisk afdeling under Historisk Institut, Københavns Universitet, og blandt de indbudte gæster sås ikke overraskende

tor Mogens Fog, DHF's formand Olaf Olsen, professor Jens Erik Skydsgaard, rigsarkivar Johan Hvidtfeldt og afdelingens leder, lektor Knud Prange (Foto: Hakon Nielson, Scanpix Nordfoto).

flere medlemmer af Albert Olsens familie.⁵⁹ Forbindelsen bagud skulle knyttes fast.

Det er da værd at bemærke, at afdelingen økonomisk som administrativt hørte ind under Københavns Universitet, men havde forretningsadresse på Landsarkivet for Sjælland. Der lå jo det materiale, lokalhistorien byggede på. Det er fristende at antage, at Hvidtfeldt gerne så arkivverdenen selv tage sig af de overordnede lærdomsproblemer, ja måske på længere sigt optræde som en slags højere læreanstalt. Historien om Lokalhistorisk Afdeling skal ikke skrives her, men det er næppe forkert at

hævde, at virksomheden på det principielle plan har taget sit udgangspunkt i Johan Hvidtfeldts grundlæggende synspunkter. Analysearbejdet har altid haft et empirisk bestemt udgangspunkt i et primært kildemateriale. Døren til arkivet har altid stået åben.

Som det er søgt vist i en artikel om dansk lokalhistorie i mands minde, fik historikerverdenens let forsinkede udgave af 1968'ernes ungdomsoprør imidlertid den virkning, at det såkaldt materialestyrede historiesyn kom i mis-kredit blandt unge og yngre historikere, som oftest af marxistisk observans. Det skal uden videre medgives, at det

ofte er et opslidende og møjsommeligt arbejde år ind og år ud at sidde bøjet over et svært tilgængeligt kildemateriale, hvis dybere mening ikke uden videre lader sig afkode. Det kan da føles langt mere tillokkende og intellektuelt tilfredsstillende at give sig i kast med historisk-teoretiske overvejelser om historieforløbets rette tydning.

Vi kan naturligvis ikke undvære de teoretiske overvejelser i vort fag, og det er også givet, at mange kildekritiske analyser ville have vundet ikke så lidt ved at have været fastere styret af forudgående overvejelser om sagsforholdets rent abstrakte sammenhænge og om de mange kombinationsmuligheder, materialet rummer. Det gælder også lokalhistorien, især når man vil studere længere udviklingsforløb eller se på samspillet mellem forskellige beboergrupper, det være sig socialt, økonomisk eller kulturelt.

I gennem 1970'erne og 1980'erne søgte mange historikere af det yngre slægtled at få knæsat den opfattelse, at den folkelige historieskrivning, sådan som den hidtil var praktiseret, ikke kunne honorere de krav, man måtte stille til en videnskabelig arbejds metode. Dermed gentog de – som regel uden selv at vide det – den kritik, der gentagne gange siden det folkelige historiegenembrud i begyndelsen af dette århundrede har været rettet mod amatørhistorikerne.

Kritikken har ofte været berettiget, hvis man vel at mærke opfatter den folkelige historikervirksomhed som en del af den historiske arbejdsmark i almindelighed. Møder man frem med resultater, der påberåbes almindelig gyldighed for historieforløbet, må resultatet naturligvis bedømmes ud fra almene, faglige normer. Det er da glædeligt, at mange af de fagligt uddannede historikere og andre fagfolk, der er blevet ansat ved lokalarkiver o.l., nu har påtaget sig den opgave at søge det folkelige historiarbejde fagliggjort.

Her rejser sig imidlertid det problem, at den overleverede organisationsstruktur for det folkelige historiarbejde ikke ligefrem opmuntrer de lokale konsulenter og ildsjæle til at gå nye veje i deres forsøg på at forny arbejds gangen indefra. De traditionelle forenings- og arkivgrænser har naturligt nok deres rod i administrativt fastlagte lokalområder. Så længe man arbejder så at sige med ryggen vendt ud mod den omgivende verden, indsnævres det faglige perspektiv i betænkelig grad.

Kunne man da ikke prøve på at forny arbejds gangen for det lokalhistoriske arbejde ved at definere opgaverne rent fagligt i stedet for geografisk? Hvis man vil være medarbejder på det aldrig afsluttede danmarkshistoriske projekt, danske historikere har arbejdet på i mere end 150 år, bliver man nødt til at leve op til de krav, der her stilles om videnskabelige arbejdsprocedurer. Der kunne da etableres et netværk af arbejdssteder, hvor man søgte at placere stedets historie i forhold til en række overordnede strukturer og sammenhænge.

I en dansk historisk-liberal sammenhæng har vi ingen tradition for at koordinere endsige søge det lokalhistoriske arbejde styret ovenfra. Heldigvis vil de fleste nok umiddelbart sige. Ikke desto mindre er der gennem hundrede år opbygget en organisatorisk ramme omkring det lokalhistoriske arbejde, hvor indsamling og bearbejdning af kildematerialet og en dertil svarende opbygning af arkivsystemet har været det fælles, sammenbindende element.

Kunne man da uden at slå denne yderst værdifulde ramme i stykker ikke prøve på at gå ind i et koordineret netværksarbejde, hvor udgangspunktet ikke var materialet i sig selv, men en bevidst bestræbelse på at arbejde fagligt forsvarligt i en større sammenhæng?

Det behøver ingen nærmere påvis-

ning, at dagligdagen i den lokalhistoriske virksomhed som oftest står i de helt individuelle projekters tegn. Folk sysler nu engang med de nære ting, med de sider af den historiske dagligdag, som umiddelbart betragtet lyder mest spændende og relevant. Og hvor ens lokal- og personkendskab rigtig kan komme til sin ret. Dette arbejde skal og vil naturligvis fortsætte. Måske kunne man dog give denne side af virksomheden den drejning, at det integreres fastere i den oplysnings- og formidlingsvirksomhed, som må være en vigtig del af det lokalhistoriske arbejde. Ofte føles det ubilligt at forlange faghistoriske arbejdsnormer presset ned over et historisk udredningsarbejde, hvis primære sigte er at give læserne eller tilhørerne et indblik i de forhold og omstændigheder, som betingede vore forfædres liv og virksomhed det pågældende sted.

Der må efter min opfattelse etableres et fastere samarbejde mellem lokalhistoriske arkiver og foreninger og da med de respektive organisationer Sammenslutningen af Lokalarkiver og Dansk Lokalhistorisk Forening som koordinerende led. Målet kunne være en række netværkspunkter landet over, gerne kaldt lokalhistoriske centre, der prøver på at hægte arbejdet sammen i større områder end de enkelte primærkommuner eller endnu mindre områder. Egnshistorie eller regionalhistorie skulle gerne blive en integreret del af det lokalhistoriske arbejde. Og da vil lokalhistorie ikke længere være et arkivalsk anliggende, men et fælles tema for professionelle og folkelige historikere, for lokalarkiver og for lokalhistoriske foreninger.

Noter:

1. Nekrolog over A.V. Secher, Fortid og Nutid 2, 1919, s. 230.
2. Se beretningen om DHF's grundlæggelse, nedfældet af en af dens stiftere, pastor P. Se-

- verinsen, Kolding, Fortid og Nutid 10, 1934, s. 129ff.
3. Rigsarkivar Secher kunne ikke komme på tale som formand, da hans arrogante og aristokratiske facon forhindrede et fornuftigt samarbejde. Nationalmuseets lige så arrogante chef Sophus Müller forhindrede på sin side, at Nationalmuseets 2. afdeling fik DHF som en nyere tids »oldskriftsselskab«. (Knud Fabricius: Dansk Historisk Fællesforenings grundlæggelse, Fortid og Nutid 20, 1957-59, s. 361ff.)
4. S. Nygård: Jysk historisk-topografisk litteratur gennem halvhundredre år, Fortid og Nutid 1, 1914-16, s. 18ff.
5. Fortid og Nutid 2, 1919, s. 46ff.
6. Fortid og Nutid 1, 1914-16, s. 103ff.
7. Fortid og Nutid 3, 1921, s. 197.
8. Sst., s. 112ff. Knud Fabricius' karakteristik af amtssamfundene fremkom i hans mindeartikel i Fortid og Nutid 20, 1957-59, s. 361ff.
9. Fortid og Nutid 4, 1923, s. 200ff.
10. Som eksempel på sidstnævnte retning, se Axel Linvalds oversigtsartikel: Dansk Historieforskning gennem et halvt Aarhundrede, Fortid og Nutid 6-7, 1926-27, s. 199ff.
11. Det første hjemstavnskursus blev afholdt i Rønde på Djursland 4-8. august 1923 og omfattede så forskellige emner som indsamling af oplysninger om bønderbygninger som mag.art. Victor Hermansens foredrag om håndskrifter i Nationalmuseets 2. afdeling (Fortid og Nutid 5, 1924-25, s. 1ff.)
12. Hans studier over sognene Søllerød, Lyngby og Gentofte blev i 1938 udgivet i samleværket: Fra Nordsjællands Øresundskyst.
13. Eiler Nystrøm: Dansk Kulturhistorie, Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri 1, 1923, s. 406ff.
14. Fortid og Nutid 6-7, 1926-29, s. 334ff.
15. Referat af DHF's årsmøde 8-10. juni 1928 i Sønderborg, Fortid og Nutid 7, 1928-29, s. 162ff.
16. Sst., s. 151ff.
17. C.V. Petersen m.fl.: Vejle Bys Historie (1327-1927), 1927, anmeldelse (ikke alt for rosende!) i Fortid og Nutid 7, 1928-29, s. 237.
18. Fortid og Nutid 9, 1931, s. 21ff. Den pågældende sognehistorie var Chr. Søndergaard: Flade Sogns Historie, 1930.
19. Fortid og Nutid 9, 1932, s. 211ff.
20. Georg Nørregaard: Arkiver i private Virksomheder indenfor Haandværk og Industri, Fortid og Nutid 10, 1934, s. 152ff.
21. Anmeldelse af Karl Rasmussen: Sønderjylland 1920-35, Fortid og Nutid 11, 1935-36 s. 165ff.
22. Anmeldelse af Hans Jensen: Dansk Jordpolitik 1757-1919, I, 1936. Se herom en artikel om Fridlev Skrubbeltangs forfatterskab af Erik Helmer Pedersen i Bol og By 1999:2, s.

- 8ff.: Arven efter Fridlev Skrubbeltrang. Et bidrag til vor landbohistoriske debat.
23. Anmeldelse af Vejle Amt, en Hjemstavnsbog, Fortid og Nutid 11, 1935-36, s. 55f.
 24. Johan Hvidtfeldt: Fredericias Handel og Skibsfart i Aaret 1700, Vejle Amts Aarbøger 1937, s. 29ff. Samme: En Jøde i Ribe 1676, Årbog for Ribe amt 9, 1935-36, s. 110ff.
 25. Fortid og Nutid 12, 1937-38, s. 232ff.
 26. Knud Fabricius: Studiet af Danmarks Historie før og nu. Indledningsforedrag ved det lokalhistoriske studiekursus 1937, Fortid og Nutid 12, 1937-38, s. 145ff.
 27. Fortid og Nutid 13, 1939-40, s. 1ff.
 28. Studier i Præstemandtal 1677-87, sst., s. 157ff.
 29. Knud Jessen: Naturforholdene og Mennesket i Danmarks Oldtid. Foredrag på DHF's årsmøde 22. oktober 1938, sst., s. 65ff.
 30. Stavnbaandslitteratur, sst., s. 32ff.
 31. Svend Aakjær: Fly Gaarde, Skivebogen 1916, s. 28ff.
 32. Svend Aakjær: Bosættelse og Bebyggelsesformer i Danmark i ældre Tid (Instituttet for sammenlignende kulturforskning (Oslo), *Seria A*, bd. XV. Bidrag til bondesamfundets historie). Anmeldelse sst., s. 101ff.
 33. Henrik Larsen og Søren Alkærsig: Malt Herred, 1934, passim.
 34. Sst., s. 101ff.
 35. Anmeldelse af August F. Schmidt, (udg.): Danske Vider og Vedtægter eller gamle Landsbylove og Byskraaer V, 1938, sst., s. 47ff.
 36. Anmeldelse af Anders Bugge og Sverre Steen (red.): Norsk kulturhistorie I-III, Oslo 1938-39, sst., s. 95ff.
 37. Fortid og Nutid 14, 1939-41, s. 102f.
 38. Gunnar Olsen: Byer og Byhistorie, sst., s. 216ff.
 39. P. Eliassen: Kolding fra Middelalder til Nutid, 1910.
 40. C. Klitgaard: Hjørring Bys Historie indtil det 19. Aarhundredes Midte, 1925 og samme: Skagen Bys Historie, 1928
 41. J. Aldal: Holstebros Historie gennem Tiderne, 1939.
 42. Svend Aakjær (red.): Viborg Købstads Historie I-IV, 1940-41.
 43. Jens Clausen m.fl. (red.): Aarhus gennem Tiderne I-IV, 1939-41.
 44. Johan Hvidtfeldt: Samarbejdet mellem Righistorikerne og Lokalhistorikerne, Fortid og Nutid 14, 1941-42, s. 14ff.
 45. Troels Fink: Udskiftningen i Sønderjylland indtil 1770, 1941.
 46. Anmeldelse af Regnar Knudsen: Haandbog i Hjemstavnsforskning og Hjemstavnskultur, 1939, Fortid og Nutid 13, 1939-41, s. 107ff.
 47. Fortid og Nutid 14, 1939-41, s. 120ff.
 48. Sst., s. 252ff.
 49. Albert Olsen: Lokalhistorie – Rigshistorie, Fortid og Nutid 15, 1943-44, s. 1ff. Det bemærkes i denne forbindelse, at Axel Steensberg den 21. maj 1942 var blevet valgt til formand for Historisk Samfund.
 50. Om Albert Olsens forfatterskab, se: Hans Kryger Larsen: Merkantilismen i dansk historievidenskab 1890-1940. En historiografisk undersøgelse af Albert Olsens forfatterskab og hans placering i forskersamfundet, 1983, passim.
 51. Om dets placering i den senere lokalhistoriske debat, se: Erik Helmer Pedersen: Dansk lokalhistorie i mands minde, Fortid og Nutid 1997:3, s. 155ff. Hvidtfeldt gav på et senere tidspunkt den oplysning, at han i et bestyrelsesmøde – på instituttet velsagtens – efter Albert Olsens død meget mod sin vilje havde været med til at begrave initiativet (Fortid og Nutid 20, 1957-59, s. 371ff., især s. 379).
 52. Johan Hvidtfeldt (red.): Håndbog for danske lokalhistorikere, 1952-56, (fototeknisk genoptrykt 1970), indledningen.
 53. Espern Jespersen: Lokalhistoriens sammenhæng med Danmarks- og Verdenshistorien, Fortid og Nutid, 17, 1947-48, s. 27ff. Den pågældende anmeldelse af Gunnar Olsen findes i Fortid og Nutid 15, 1943-44, s. 126ff.
 54. H.K. Kristensen: Lokalhistoriske Problemer, Fortid og Nutid 17, 1947-48, s. 35ff.
 55. Johan Hvidtfeldt: Amtssamfundenes økonomiske forhold, sst., s. 66ff.
 56. C.O. Bøggild-Andersen: Nogle betragtninger over hjemstavnsforskning, Fortid og Nutid 18, 1949-52, s. 8ff.
 57. Sst., s. 29ff.
 58. Ole Warthoe-Hansen: Bidrag til en lokalhistorisk status, Fortid og Nutid 23, 1966-68, s. 99ff.
 59. Erik Helmer Pedersen: Dansk lokalhistorie i mands minde, Fortid og Nutid 1997:3, s. 162f.